

YAŞLI AYRIMCILIĞI

- Yaşlı ayrımcılığı terimi ilk defa 1969 yılında Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü başkanı Robert Butler tarafından kullanılmıştır.
- Gerontolog Robert Butler, yaşlı ayrımcılığını; yaşlı insanlara yönelik bir ayrımcılık, ırk ayrımcılığı ve cinsiyet ayrımcılığı gibi eyleme dönüşebilen bir terim olarak tanımlamıştır
- Günümüzde Palmore tarafından yapılan tanımlama daha sık kullanılmaktadır.
- Palmore yaşlı ayrımcılığını, “ileri yaştaki bireylere yönelik ön yargıyı, tutum ve davranışlar aracılığı ile ifade eden bir terim” olarak tanımlamıştır. Ayrıca yaşlı ayrımcılığının, ırk ve cinsiyet ayrımcılığından sonra üçüncü sırada yer alan en büyük “ayrımcılık” türlerinden biri olduğunu belirtmektedir.
- Yaşlı ayrımcılığı bir kişiye sadece yaşı nedeniyle gösterilen farklı tavır, ön yargı, davranış ve eylemleri içinde barındıran çok boyutlu bir terimdir.
- Bu nedenle yaşlı ayrımcılığına ilişkin veriler incelenirken, olumlu ve olumsuz tutumlar bir arada ele alınmaktadır.
- Yaşlanma kötü, mümkünse kaçınılması gereken ve hastalıkla eşdeğer tutulan patolojik bir durum olarak algılanmaktadır.
- Bu nedenle yaşlı ayrımcılığı; yaşlandıkça oluşan yetersizliklerin, sınırlılıkların ve olumsuz değişikliklerin yorumlanması olarak da tanımlanmıştır.
- Literatürde, yaşlı ayrımcılığı teriminin pek çok kişi tarafından farklı şekillerde tanımlandığı göze çarpmaktadır.

Yaşlı Ayrımcılığının Nedenleri

Bireylerin Ölüme Karşı Bilinmezlikten Duydukları Korku

- Ölüm kişinin yaşam döngüsünün dışında tutulmakta ve yaşamın doğal bir parçası olduğu unutulmaktadır. Hatta ölüm ile yaşlılık eş anlamlı olarak kavramlaştırılmıştır. Yaşlı ayrımcılığı gençlerin ve orta yaştakilerin güçsüzlük, işe yaramazlık, hastalık ve ölümle ilgili korkularının dışı vurumu ile şekillenmektedir.

Medyada Gençliğe, Bedensel Güzelliğe ve Cinselliğe Verilen Önem

- Politika alanlarından reklam filmlerine, eğitimden yönetime her alanda gençlik, dinamiklik, üreticilik ve bireysellik gibi değerler, genç imajlar teşvik edilmektedir.
- Bu şekilde fiziksel görünüşleri ve gençlikleri kimliklerinin bir parçası olan toplumsal kesimler için yaşlanmak, bireylerin kendilerine olan güvenlerini azaltmakta ve yaşlılığa karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır.

Toplum Tarafından Ekonomik Verimliliğe ve Üreticiliğe Verilen Değer

- Yaşam döngüsünün hem başı hem de sonu (çocuklar ve yaşlılar) verimliliğin olmadığı ve üretime katkı sağlanmadığı yıllardır.
- Bu dönemde orta yaştaki bireylerin, çocukların ve yaşlıların ihtiyaçlarını ve bakım gereksinimini karşıladıkları kabul edilmektedir.
- Çocuklar geleceğe yönelik bir yatırım olarak görülürken, yaşlılar ekonomik verimliliklerini geride bıraktıkları için bir yük olarak görülmektedirler.

Yaşlı Bireylere Yönelik Yapılan Araştırmalarda Kurumda Kalan Yaşlı Bireylerin Tercih Edilmesi

- Yaşlı bireylere yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde, bu araştırmaların çoğunluğunun huzurevi, bakımevi, hastane gibi kurumlarda yapıldığı belirlenmiştir.
- Bu araştırmalar, toplumun yaşlıları sürekli bakıma muhtaç olarak algılamalarına neden olmaktadır.

Yaşlı Ayrımcılığının Toplumsal Yaşama Etkileri

- Yaşlanma süreci ile birlikte meydana gelen fiziksel, zihinsel ve psikolojik değişikliklere bağlı olarak yaşlı bireylerin ayrımcılığa uğradıkları belirtilmektedir.
- Yaşlı ayrımcılığına ilişkin olumlu ve olumsuz tutumlar ve bu tutumların etkileri yaşamın birçok alanında karşımıza çıkmaktadır.
- Yaşlı bireylere ilişkin “yaşlı hastadır, cinsiyetsizdir, çirkindir, güçsüzdür ve zihinsel olarak yetersizdir” türünden olumsuz tutumlar bu alanlardaki olumsuz etkileri pekiştirmektedir.

Yaşlı ayrımcılığına ilişkin olumlu tutumlar;

- sevecenlik, bilgelik, güvenilirlik, özgürlük ve mutluluk gibi öğeler,

Yaşlı ayrımcılığına ilişkin olumsuz tutumlar;

- hastalık, işe yaramazlık, cinsel yaşamın olmaması, zihinsel fonksiyonlarda gerileme, izolasyon, yoksulluk ve depresyon gibi öğeler,

Literatürde yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumların en çok görüldüğü alanlar şunlardır.

- Çalışma yaşamı,
- Aile yaşamı,
- Sosyal yaşam,
- Cinsel yaşam,

- Sağlık bakım sistemleri,

Çalışma Yaşamında Yaşlı Ayrımcılığı

Yaşlılara yönelik işyerlerinde yaşanan ayrımcılıklardan bazıları şunlardır;

- Yaşlı bireylerin genç çalışanlara göre hızlı ve yeterli olmaması,
- İşverenlerin yaşlı bireyleri çalıştırmak istememesi,
- Deneyimli ve daha yüksek ücret ödenen yaşlı bireylerin genç ve düşük ücret ödenen bireylere tercih edilmesi
- Yaşlı bireylerin çalışacak gücü olmayan ve iş verimleri giderek azalan kişiler olarak görülmesi ve emekli edilmek istenmesi
- İşe eleman alımında ve terfi konusunda gençlere öncelik verilmesi

Diğer yandan literatürde

- Yaşlı bireylerin iş değiştirme, iş kazasına maruz kalma ve işe gelmeme oranlarının gençlerden daha az olduğu belirtilmektedir
- Yaşlı bireylerin gençler ile kıyaslandığında daha bilgili, güvenilir ve dürüst olduklarına inanıldığı için iş yaşamında tercih edildikleri de vurgulanmaktadır

Yaşlılık dönemi üretken, sevebilen, yaşamdan doyum sağlayabilen birey için en verimli donemdir. Bu nedenle yaşlılık, "Altın Cağ", "Yeşil Yıllar", "nc Yaş Donemi" olarak algılanmalı ve olumlu değerler atfedilmelidir

Aile Yaşamında Yaşlı Ayrımcılığı

- Toplumsal değişme, endüstrileşme ve kentleşme sürecine bağlı olarak, aile yaşamıyla ilgili yeni kalıpların ortaya çıkması ile geniş ailenin yerini giderek çekirdek aileye bırakması sonucu, yaşlı bireylerin aile içindeki rolü değişime uğramıştır
- Yaşlı bireylerin gelirinin az olduğuna ve aile üyelerinin maddi desteğine ihtiyaçları olduğuna inanıldığından, yaşlı bireyler çocukları tarafından ekonomik yük olarak görülmektedir
- Bunun yanında maddi gücü yeterli olan yaşlı bireylerin ise, parasını nasıl kullanacağına çocukları karar vermektedir. Öyle ki yaşlı bireylerin ev, araba, eşya, kıyafet almaları aile yeleri tarafından gereksiz görülmektedir
- Yaşlı bireylerin bakımı da aile bireyleri tarafından yük olarak algılanmaktadır
- Aile içinde karar verme sürecinde yaşlı bireylerin gücü azalmıştır.

- Yaşlı bireylerin ev işleri, torun bakımı gibi konularda aile bireyelerine destek olmaları beklenmektedir
- Literatürde aile üyelerinin yaşlı bireyin bilgi ve deneyimlerinden, yaşam tecrübelerinden yararlanmaları ve aile yaşamında yaşlı ayrımcılığına ilişkin olumlu tutum geliştirmelerinin aile bütünlüğünün korunması açısından son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır

Sosyal Yaşamda Yaşlı Ayrımcılığı

- Yaşlı bireylerin yalnız yaşamayı sevdiklerine ve sosyal olarak izole olmayı tercih ettiklerine inanılmaktadır
- Bunun yanında yaşlı bireylerin tek başına sokağa çıkmaları, düğüne, alışverişe gitme gibi aktiviteleri yapmaları hoş karşılanmamakta; hatta zamanlarının çoğunu evde geçirmeleri istenmektedir
- Ayrıca yaşlı bireylerin değişikliklere kolay uyum sağlayamadıkları ve yaşlı bireyler ile vakit geçirmenin sıkıcı olduğu düşünülmektedir. Bu durum yaşlı bireylerin sosyal çevresi ile iletişimini sınırlayarak yalnızlık duygusu yaşamasına neden olmaktadır
- Sıra beklenen yerlerde ve toplu taşıma araçlarında yaşlı bireylere öncelik verilmemesi de sosyal yaşamdaki yaşlı ayrımcılığının bir başka boyutudur
- Ancak yaşlı bireylerin aile üyeleri ve arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi istedikleri ve yalnız kalmayı sevmedikleri bir gerçektir

Cinsel Yaşamda Yaşlı Ayrımcılığı

- Yaşlı bireylerin cinsel yaşamlarının olmadığı düşünülmesi, yaşlı bireylerin seksüel arzularından utanmalarına ve seksüel aktiviteden kaçınmalarına yol açmaktadır.
- Bunun yanında yaşlı bireylerin yeniden evlenmeleri de hoş karşılanmamaktadır
- Ancak çalışmalara göre, cinsel ilişkinin yaşlı bireylerin yaşamlarında önemli rol oynadığı belirtilmektedir.
- Ayrıca yaşlı bireylerin şu andaki cinsel yaşamlarının gele kalma korkularının olmaması, iş stresi ve çocuk bakımı sorumluluklarının az olması, boş zamanlarının fazla olması gibi nedenlerle gençliklerdeki cinsel yaşamlarından daha tatmin edici olduğunu ifade ettikleri vurgulanmaktadır

Sağlık Bakım Sistemlerinde Yaşlı Ayrımcılığı

- Sağlık bakım sistemlerinde yaşanan ayrımcılıklar, hizmeti sunanların yaşlı bireylerin kronik sorunları ile uğraşmak yerine genç bireylerin akut sağlık sorunları ile ilgilenmeyi tercih etmeleri şeklinde görülebilmektedir

Fiziksel Değişimlere Bağlı Yaşlı Ayrımcılığı

- Güzelliğin genellikle gençlikle ilişkili olduğu düşünüldüğünden pek çok insan, özellikle kadınlar yaşlandıkça çirkinleşmekten korkarlar.
- Çalışmalar da kadınların bedenlerindeki yaşlanmanın; yaşlılığa karşı anksiyete düzeylerini arttırdığı, yaşlılık ve yaşlanma sürecine ilişkin olumsuz tutumlara sahip olmalarına neden olduğu vurgulanmaktadır
- Yaşlı bireyler yaşlandıkça kocakarı, solmuş-tazeliğini yitirmiş kadın, buruşmuş-kırışmış kadın, çirkin, yaşlı, fosil, keçi, dede, moruk, bunak gibi sıfatlarla tanımlanmaktadır.
- Bazı kültürlerde ise, yaşlılığın fiziksel belirtilerine hayranlık vardır. Örneğin Japonya'da gümüş renkli saçlar ve yüzdeki kırışıklıklar genellikle bilgelik, olgunluk belirtisi olarak hayranlık uyandırmaktadır
- Yaşlı bireyler genellikle "hasta" ve "beceriksiz ve işe yaramaz" kişiler olarak görülmektedir. Yaşlı bireylerin hasta oldukları için zamanlarının çoğunu yatakta geçirdiklerine, enfeksiyon hastalıklarına yakalanma, ev kazalarına maruz kalma risklerinin fazla olduğuna ve tek başlarına günlük yaşam aktivitelerini yerine getiremediklerine inanılmaktadır
- Ancak çalışmalarda yaşlı bireylerin ev ve trafik kazasına maruz kalma risklerinin ve akut hastalıkların görülme sıklığının gençlerden daha az olduğu belirtilmektedir.
- Ayrıca yaşlı bireylerin tuvalete gitme, banyo yapma, giyinip soyunma gibi günlük yaşam aktivitelerini devam ettirecek kadar sağlıklı olduğu da vurgulanmaktadır

Zihinsel Değişimlere Bağlı Yaşlı Ayrımcılığı

- Yaşlı bireylerin yaşlandıkça zihinsel fonksiyonlarında gerileme olduğuna inanılmaktadır
- Zihinsel fonksiyonlarda gerileme, mental yeteneklerin özellikle öğrenme ve hatırlama yeteneğinin yaşın ilerlemesiyle azalmaya başlamasıdır.
- Yaşlı bireylerin yeni bilgileri öğrenme yeteneklerinin az olduğuna, hafıza kaybı, oryantasyon bozukluğu ve konfuzyonu içeren bilişsel bozuklukların yaşlanma sürecinin kaçınılmaz bir parçası olduğuna inanılmaktadır.
- Bu durum yaşlı bireylerin toplumda "bunak" kişiler olarak görülmelerine yol açmaktadır
- Literatürde ise, yaşlı bireylerin çoğunun öğrenme ve hatırlama gibi mental yeteneklerinin normal olduğu ve kısa geçmişe yönelik hafıza kayıplarının olmadığı ya da çok az olduğu belirtilmektedir

Psikolojik Değişimlere Bağlı Yaşlı Ayrımcılığı

- Yaşlı bireyler hasta, işe yaramaz, yoksul ve izole kişiler olarak görüldüklerinden; yaşlı bireyler çaresizlik, güçsüzlük, işe yaramazlık, yalnızlık, umutsuzluk, isteksizlik gibi duyguları yoğun olarak yaşamaktadırlar
- Bu nedenle yaşlı bireyler sinirli, alıngan, çocuksu, huysuz, mutsuz ve depresyon yaşayan kişiler olarak görülmektedirler
- Literatürde ise, yaşlı bireylerin yaşlılık ve yaşlanma sürecinde her zaman depresyon yaşamadıkları, hatta bu süreci “yaşamlarının en iyi dönemi” olarak gördükleri belirtilmektedir
- Bunun yanında yaşlı bireyler boş vakitlerinin fazla olması nedeniyle yapmak istedikleri ancak yapamadıkları aktivitelere yönelmektedirler.
- Böylece toplumun yaşlanmaya karşı olumsuz tutumlarına rağmen yaşlı bireyler yaşlılık dönemini daha mutlu ve özgür yaşamaktadırlar

Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Yapılan Çalışmalar

- Palmore tarafından, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) yaşlı ayrımcılığının algılanması ve yaşlıların ayrımcılığa uğrama sıklıklarının belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada; yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanma, iş bulma, terfi etme, ev bulma ve kredi alma gibi konularda ayrımcılığa maruz kaldıkları belirlenmiştir.
- Ayrıca yaşlılar yaşlarından dolayı toplumun kendilerini kulakları iyi duymayan, söylenenleri anlamakta güçlük çeken ve sürekli hasta olan bireyler olarak gördüklerini ifade ettikleri saptanmıştır
- Cheung ve arkadaşlarının, Japonya’da sosyal hizmet uzmanlarının ve toplumun yaşlılara karşı inançlarını belirlemek üzere yaptıkları çalışmada, yaşlı bireylerin sorumlu, bilinçli kişiler olarak kabul gördükleri belirlenmiştir.
- Aynı zamanda bu çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının ve toplumun yaşlı bireylerin yeni bir şeyi öğrenmelerinin gençlerden daha uzun sürmediği, duyularının azalmasının yaşlılığa bağlı olmadığı ve yaşlı bireylerin geçinecek kadar para kazanmaları gerektiğini ifade ettikleri saptanmıştır
- Ülkemizde ise, yaşlı bireyler ve yaşlılıkla ilgili çalışmalar, daha çok yaşlının yaşam kalitesini ve sağlık sorunlarını belirlemeye yönelik konulara odaklanmıştır.
- Ülkemizde yaşlı ayrımcılığına ilişkin çok az çalışma bulunmaktadır. Türkiye Bilimler Akademisi tarafından “Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri Projesi” kapsamında; yaşlıların yaşlılığa ilişkin düşünce ve algılarını belirlemek amacıyla niteliksel bir çalışma yapılmıştır.

- Bu çalışmanın sonuçlarına göre; yaşlı bireylerin kendilerini ağrı ve hastalıkları olan, güçsüz, yorgun, kendi işini yapamayan, statü kaybı olan kişiler olarak algıladıkları, kendilerini yaşlı olarak tanımladıkları ve dünyadan el etek çekip soyutlayan kişiler olarak düşündükleri saptanmıştır
- Ayrıca Geriatrik Bilimler Araştırma Merkezi'nin 65 yaş ve üzeri bireylerin yaşlılığa ilişkin görüşlerini inceledikleri çalışmada da, yaşlı bireylerin yaşlanma sürecine ilişkin "yaşlılık hastalıktır, yaşlılık hayatın sonuna gelmektir, yaşlılık başkalarına muhtaç olmaktır" vb. olumsuz görüşlere sahip oldukları belirlenmiştir
- Günümüzde yaşlı bireylere karşı ayrımcı davranışlar gösterenlerin çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu dikkati çekmektedir.
- Üniversite öğrencilerinin yaşlı bireylere karşı olumsuz tutumlara sahip olduklarını gösteren pek çok çalışma bulunmaktadır
- Moyle'nin hemşirelik öğrencilerinin yaşlı bireylere karşı tutum ve algılarını incelediği çalışmasında, hemşirelik öğrencilerinin yaşlı bireylere karşı olumsuz tutuma sahip oldukları ve yaşlıları en fazla oranda kırılğan, zayıf ve hasta bireyler olarak algıladıkları saptanmıştır
- Reuben ve arkadaşlarının tıp öğrenimi gören öğrencilerin yaşlı bireylere karşı tutumlarını inceledikleri çalışmalarda, öğrencilerin yaşlı bireylere yönelik olumsuz tutuma sahip oldukları ("yaşlılar değişikliklere ayak uyduramazlar", "yaşlılar sürekli hastalanırlar", "yaşlılar sinirlidir") saptanmıştır.
- Buna karşın, üniversite öğrencilerinin yaşlı bireylere karşı olumlu tutuma sahip olduğunu gösteren çalışmalarda vardır.